

BASIC ASPECTS OF WORD PHONOVARIENTS IN BRITISH AND AMERICAN LITERARY PRONUNCIATIONS IN ENGLISH

Qodirova Gulbahor,
a foreign language teacher
JDPI "Foreign language and literature" faculty
II course master,
Sharof Rashidov
district 17-IDUM
gulikumush87@gmail.com

Abstract: This article is dedicated to the study of the phonetic features of English words and their variants. Before covering this issue, it is worthwhile to think about the features of the English phonetic system. In addition, paying special attention to this issue, recalling some historical information related to it, allows us to clarify the issue.

Keywords: phonetic variants, pronunciation, transcription, orthoepic norm, rhotic accent

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola ingliz tilidagi soʻzlarning fonetik xususiyatlari hamda ularning variantlarini oʻrganishga bagʻishlanadi. Ushbu masalani yoritishdan avval ingliz tili fonetik tizimi xususiyatlari haqida fikr yuritish maqsadga muvofiq boʻladi. Bundan tashqari, bu masalaga alohida eʼtibor berish, u bilan bogʻliq baʼzi bir tarixiy maʼlumotlarni esga olish mazkur masalaga oydinlik kiritish imkonini beradi

Kalit soʻzlar: fonetik variant, talaffuz variant, transkripsiya, orfoepik norma, rotik urgʻu

Ingliz tilini chet tili sifatida talaffuz qilishni oʻrganishda duch kelishi mumkin boʻlgan asosiy qiyinchiliklardan biri bu urgʻularning oʻziga hos xilma-xilligidir. Juda koʻp odamlar tomonidan soʻzlashadigan boshqa koʻplab tillar singari, ingliz tilida ham talaffuzda keng farqlar mavjud. Keng tarqalgan talaffuzlarga qaramay, uchta standart talaffuz ajralib turadi:

(1) Oxford English yoki BBC English deb ham ataladigan The Received Pronunciation (RP) ingliz tilining standart talaffuzidir;

(2) General American(GA) - bu Shimoliy Amerikada standart sifatida qabul qilingan talaffuz va shuning uchun u Amerika filmlari, teleseriallari va milliy yangiliklarning aksariyatida eshitiladigan talaffuzdir;

(3) General Australian — Avstraliyada soʻzlashuvchi ingliz tili.

Biroq, bu uchta asosiy talaffuz keng tarmoqlar sifatida talqin qilinishi kerak, chunki ingliz tili juda katta va boy xilma-xillikka ega. Ingliz tilini oʻrganayotgan juda koʻpchilik izlanuvchilar talaffuzlar oʻrtasidagi farqni tushunishda adashadilar va ular koʻpincha ingliz tilida ona tili sifatida soʻzlashuvchini chalgʻitadigan va adashtiradigan darajada aralash urgʻu bilan gapiradilar.

Ushbu ilmiy maqolamizning maqsadi - Received Pronunciation (RP) bilan ifodalangan Britaniya ingliz tili va General American (GA) tomonidan taqdim etilgan Amerika ingliz tili oʻrtasidagi asosiy farqlarni oʻrganishdir. Ushbu tadqiqot oʻquvchilarga talaffuzni toʻgʻrilashga, urgʻuga mos kelishiga va ona tilining xususiyatlaridan kamroq foydalanishlari bilan yangi

talaffuzga ega bo'lishiga yordam berishi kerak. Bu yerda bizning nuqtai nazarimiz asosan fonetik bo'lsa-da, Britaniya va Amerika ingliz tillari ham ijtimoiy va tarixiy nuqtai nazardan o'rganilganligiga ham alohida to'xtalib o'tamiz

Ingliz tilining fonetikasi haqida to'xtaladigan bo'lsak, avvalo fonetika o'zi nima? "Fonetika" so'zi yunoncha "fone" so'zidan olingan bo'lib, "tovush" degan ma'noni anglatadi. Bu albatta, fonetika nutq tovushlarni o'rganadi degan ma'noni ham anglatadi. Shu bilan bir qatorda fonetika tilning bo'g'in tuzilishi, so'z urg'usi, intonatsiyani ham o'rganadi. Fonetika tilshunoslikning leksikologiya yoki grammatika kabi mustaqil bo'limidir. Bu tilshunoslik fanlari tilni uch xil nuqtai nazardan o'rganadi. Leksikologiya tilning so'z boyligi, so'zlarning kelib chiqishi va rivojlanishi, ularning ma'nosi va so'z yasalishi bilan shug'ullanadi. Grammatika so'zlarni o'zgartirish va so'zlarni jummalarga birlashtirish qoidalarini belgilaydi. Fonetika tilning tashqi shaklini o'rganadi; uning tovush masalalari bilan shug'ullanadi, fonetik fonemalarni va allofonlar, bo'g'in tuzilishi urg'u taqsimoti va intonatsiyalarni tekshiradi. U

inson nutqi organlari tomonidan ishlab chiqariladigan tovushlar bilan qiziqadi, chunki bu tovushlar tilda alohida rol o'ynaydi. Demak, bu cheklangan tovush diapazonini fonik vosita deb, shu diapazondagi alohida tovushlarni esa nutq tovushlari deb hisoblasak, fonetika - bu odamning nutq tovushlarini yasash, uzatish va qabul qilish usullarini o'rganadigan fan deya ta'riflasak bo'ladi. Fonetika og'zaki nutqning barcha turlari va uslublarida tovushlarning birliklar tizimiga joylashishi va birliklarning o'zgarishini o'rganish bilan shug'ullanadi. Hammamizga ma'lumki og'zaki nutq har joyda turli jihatlari bilan farq qilishi mumkin. Bunday farqlar bilan ajralib turadigan til shakllari dialekt deyiladi. Tilning rang barangligi shartli ravishda kichik til guruhlaridan tortib keng miqyosdagi millatlargacha bo'lgan til jamoalariga borib taqaladi. Biz ma'lum bir xalqlar haqida gapirganimizda tilning milliy variantlariga murojaat qilamiz. Taniqli tilshunos va tarjimashunos olim A.D.Shvaytserning fikricha, milliy til iqtisodiy va siyosiy konsentratsiya sharoitidan kelib chiqadigan tarixiy kategoriya bo'lib millatning shakllanishini tavsiflovchi omil bo'lib xizmat qiladi. Ingliz tili og'zaki nutqida juda ko'p xilma-xillik mavjud bo'lib va bu ayniqsa, talaffuz nuqtai nazaridan yaqqol ko'zga tashlanadi. Garchi ingliz tilining har bir milliy varianti talaffuzda sezilarli farqlarga ega bo'lsada ularning barchasida juda ko'p umumiylik bor.

Tillarning har bir milliy xilma-xilligi hududiy yoki mintaqaviy dialektlarga kiradi. Dialektlar bir-biridan talaffuz, grammatika va lug'atdagi farqlar bilan ajralib turadi. Biz faqat talaffuzdagi farqlarga murojaat qilganimizda, urg'u atamasidan foydalanamiz. Shunday qilib, mahalliy aksentlar umumiy talaffuzning ko'pgina xususiyatlariga ega bo'lib, hududiy yoki mintaqaviy urg'ularga birlashtirilgan bo'lishi mumkin. Shunisi e'tiborliki, muayyan sabablarga ko'ra dialektlardan biri millat va uning standart tiliga aylanadi: talaffuz yoki urg'u - standart talaffuz hisoblanadi.

Adabiy so'zlashuv shakli o'zining milliy talaffuz standartiga ega. Standart "kodifikatsiyalangan to'g'rilik me'yori bilan o'rnatilgan ijtimoiy qabul qilingan til xilma-xilligi" sifatida belgilanishi mumkin (K.Macanalay). Standart milliy talaffuz ba'zan "orfoepik norma" deb ataladi, fonetika esa uni "adabiy talaffuz" atamasi bilan nomlashni afzal ko'radilar.

Hozirgi kunda biz so'zlashadigan ingliz tilining dunyoda ikkita asosiy turi mavjud: Britaniya Ingliz va Amerika ingliz. Britaniya dialektologlari (P.Trudgil, J. Xanna, A. Xyuz va boshqalar) fikricha, ingliz tilining quyidagi variantlari ingliz tiliga asoslangan guruhga tegishli: inglizcha ingliz, Uels Ingliz, Avstraliya ingliz, Yangi Zelandiya ingliz; Amerikada joylashgan guruhga: Amerika Qo'shma Shtatlari Ingliz tili, Kanada ingliz tili.

M. Sokolova va boshqalarning fikricha, ingliz ingliz, Uels ingliz, Shotland ingliz va Shimoliy Irlandiya ingliz tilini ingliz kichik guruhiga yaqinroq birlashtirish kerak, ko'proq

o'xshashliklarga ega bo'lgan siyosiy, geografik, madaniy birliklar jihatidan talaffuzning ushbu variantlari mavjud:

Biz mavzuimizni mukammalroq tasvirlash uchun transkripsiya (IPA) belgilaridan foydalanishga harakat qildik, chunki ular tovush tavsifida standart bo'lib, aniqlikni ta'minlaydi. Fonetik transkripsiya kvadrat qavs ichida, harf nomlari esa rim shriftida yoziladi. Britaniya inglizlari va Amerika inglizlari o'rtasidagi asosiy farqlarga qaytsak, ularni quyidagicha umumlashtirish mumkin.

1. Rotik urg'uning mavjudligi.

2. Unli tovushlarning talaffuzidagi farqlar. Eng mos keladiganlari diftongning o'zgarishi [əʊ], [ɒ] ning o'zgarishi, [æ] ning o'zgarishi va [ju:] ning o'zgarishi.

3. Undosh tovushlarning talaffuzidagi farqlar. Bu asosan t harfining turli talaffuzlarini o'z ichiga oladi.

4. Stressning o'zgarishi. Bunda so'zlardagi urg'u va -ate va -atory kabi ba'zi qo'shimchalarni o'z ichiga oladi.

5. Artikulyatsiyadagi farqlar. Amerika inglizlari urg'usiz bo'g'inlarni talaffuz qilish tendentsiyasiga ega

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Беляева Т.М., Потапова И.А. Английский язык за пределами Англии. – Л., 1961.
2. Быховец Н.Н. Лексические особенности английского языка Канады. Киев.: Наукова думка, 1988.
3. Орлов Г.А. Современный английский язык в Австралии. – М., 1978.
4. Орлов Г.А. Современный язык в Австралии: его природа и основные особенности. – Филологические науки, № 5, 1973.
5. Попова Л.Г. Лексика английского языка в Канаде. – М.: Высш. шк., 1978.
6. Попова Л.Г. Некоторые лексические особенности канадского варианта современного литературного английского языка. Автореф. канд. дисс., М., 1974.
7. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Сов. энциклопедия, 1969.
8. Jones D. Cambridge English Pronouncing Dictionary edited by Peter Roach, James Hartman and Jane Setter. New edition. Cambridge University Press, 2003.